

Ἡ καρδία ἄρα ἔχει τὰ δίκαια καὶ τοὺς λόγους αὐτῆς, οὓς τὸ λογικὸν δὲν γινώσκει (*le coeur a ses raisons, que la raison ne connaît point*). Τὸ πρᾶγμα εἶναι γνωστὸν καὶ ἰσχύει ἐπὶ μυρίων περιπτώσεων· οὕτως ἡ καρδία ἄλλον μὲν ἀγαπᾷ, ἄλλον δὲ τὸναντίον ἀποκρούει, χωρὶς τὸ λογικὸν νὰ δύναται νὰ παράσχη αἰτιολογίαν τῶν τοιούτων διακρίσεων¹.

4. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ θρησκεία.—Ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκονται ἐκπληκτικαὶ ἀντιθέσεις ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν εὐτυχίαν καὶ ἄλλα πράγματα. Οὕτω κρατεῖ ἀντίθεσις πυρρῶνισμοῦ καὶ δογματισμοῦ, ἀντίθεσις περὶ τὰ μέσα τὰ ὀδηγοῦντα εἰς τὴν εὐτυχίαν, ἀντίθεσις περὶ τὴν τόλμην καὶ τὴν δειλίαν καὶ ὅσα ἄλλα². Πᾶσαι δ' αἱ ἀντιθέσεις ἀνάγονται εἰς μίαν, εἰς τὴν ἀντίθεσιν δηλονότι τοῦ μεγαλείου (*grandeur*) καὶ τῆς ἀθλιότητος (*misère*) ἢ εὐτελείας (*bas-sesse*)³. Ὁ ἄνθρωπος κατέχεται ὑπὸ κενοδοξίας⁴, εἰ καὶ περιβάλλεται ὑπὸ πολλῶν ἀθλιότητων⁵, ὧν δὲν ἔχει συνήθως ἐπίγνωσιν⁶.

1. *Pensées de Pascal* σ. 401.

2. Αὐτ. σ. 279 ἐξ. 285. 293.

3. Αὐτ. σ. 287 ἐξ. 293. 310 ἐξ. 316 ἐξ. (Πρβλ. *L'oeuvre de Pascal* κεφ. 2 καὶ 3 (σ. 848 ἐξ.). Ἡ εὐτέλεια προβαίνει εἰς τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὑποτάττηται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ κτήνη καὶ νὰ λατρεύῃ αὐτὰ (σ. 293). Ἄλλ' οὗτος δὲν πρέπει νὰ πιστεύῃ ὅτι εἶναι ὅμοιος πρὸς τὰ κτήνη μηδ' ὅτι εἶναι ὅμοιος πρὸς τοὺς ἀγγέλους μηδὲ νὰ ἀγνοῖ ἀμφοτέρω, ἀλλὰ πρέπει νὰ γινώσκῃ καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἄλλο. Ἀμφοτέρω δ' εἶναι συναφῆ πρὸς ἄλληλα· « εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ δείξῃς εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅτι εἶναι ὅμοιος πρὸς τὰ κτήνη, εἰ μὴ δείξῃς ἅμα τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ. Ὄταν δὲ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ τε μεγαλεῖον καὶ τὸ χαμαιζήλον αὐτοῦ, θὰ ἀγαπήσῃ ἑαυτὸν καὶ ἅμα θὰ μισήσῃ ἑαυτὸν· ἐκεῖνο μὲν, διότι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰκανότητα νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ εὐτυχήσῃ· τοῦτο δέ, διότι δὲν κατέχει τὴν ἀλήθειαν σταθερὰν καὶ ἀποχρῶσαν. (αὐτ. σ. 312 ἐξ.).

4. Περὶ τῆς ματαιοδοξίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπιθι αὐτόθι σελ. 315 ἐξ.

5. Ἴδὲ τὸ διεξοδικὸν κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον « *Misère de l'homme* ». αὐτ., σ. 343-358.

6. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει παραδόξους δοξασίας· πιστεύει ὅτι δὲν εὐρίσκεται « ἐν

‘Ο άνθρωπος εύρίσκεται έν άσταθεία, άνία και άνησυχία· και τοῦτο, διότι άπεπλανήθη και έξέπεσε τῆς άληθινῆς αὐτοῦ πατρίδος, ἣν άδυνατεῖ νά επανεύρη. ‘Αναζητεῖ δέ ταύτην πανταχοῦ μετ’ άνησυχίας και άνεπιτυχῶς εἰς σκότη πυκνά και άτέκμαρτα¹. Διατελοῦμεν λοιπόν ποθοῦντες άει και ζητοῦντες· « ποθοῦμεν τῆν άλήθειαν και εύρίσκομεν έν ἡμῖν αὐτοῖς μόνον άβεβαιότητα· ζητοῦμεν τῆν εύτυχίαν και εύρίσκομεν μόνον άθλιότητα και θάνατον. ‘Αδυνατοῦμεν μέν νά καταλίπωμεν τόν πόθον πρὸς τῆν άλήθειαν και τῆν εύτυχίαν, άδυνατοῦμεν δέ πάλιν νά εύρωμεν βεβαιότητα και εύτυχίαν. ‘Ο δέ πόθος οὔτος εἶναι ἡμῖν τὸ μέσον και οἶονεῖ άγωγεὺς (laisse), ὅπως τιμωρηθῶμεν και ὅπως συναισθανθῶμεν, ποῦ ἔχομεν πέσει »². Ποία χίμαιρα εἶναι ὁ άνθρωπος; Τί χάος, ποῖον ὑποκείμενον άντιθέσεων, τί ὑπερφυές φαινόμενον (prodige)! Κρίνει περὶ πάντων τῶν πραγμάτων ὁ ἡλίθιος οὔτος σκώληξ τῆς γῆς (imbécile ver de terre)· νομίζεται ὅτι εἶναι φορεὺς τῆς άληθείας και εἶναι δεξαμενῆ άβεβαιότητος και πλάνης· εἶναι δόξα τοῦ σύμπαντος και ἅμα σκύβαλον αὐτοῦ »³. “Ωστε εἶναι ὁ άνθρωπος ὡς εύκίνητος ὑπὸ τοῦ άνέμου κάλαμος, ὁ ασθενέστατος τῆς φύσεως, ἀλλὰ

τῆ φυσικῆ ταύτη άδυναμία » ἀλλὰ τούναντίον « έν τῆ φυσικῆ φρονήσει » (dans la sagesse naturelle) (αὐτ. σ. 321). Φαντάζεται δέ ὅτι θά άποφύγη τῆν άνίαν και τῆν άθλιότητα και θά εύρη τῆν εύτυχίαν διὰ τῆς ψυχαγωγίας, (διασκεδάσεως, divertissement). (αὐτ. σ. 344 έξ.) « Τὸ μόνον πρᾶγμα τὸ παρηγορητικὸν τῶν άτυχιῶν εἶναι ἡ « διασκέδασις »· και ὅμως αὕτη εἶναι τὸ μέγιστον τῶν άτυχημάτων. Διότι άποκωλύει άπὸ τοῦ νά σκεπτώμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς και γίνε-ται αἰτία νά δαπανῶμεν άναισθήτως τὸν χρόνον...· εἶναι (ἡ διασκέδασις) άθλιω-τάτη παραμυθία, διότι δέν θεραπεύει τὸ κακόν, ἀλλὰ άπλῶς συγκαλύπτει αὐτὸ ἐπ’ ὀλίγον χρόνον· και ένῶ συγκαλύπτει τὸ κακόν, έμποδίζει ἡμᾶς άπὸ τοῦ νά σκεπτώμεθα ὅπως θεραπεύσωμεν τοῦτο πραγματικῶς. ‘Η διασκέδασις λοιπόν ἡ θεωρουμένη ὡς τὸ μέγιστον άγαθόν, εἶναι τῷ ὄντι τὸ μέγιστον κακόν· διότι άπομακρύνει τὸν άνθρωπον άπὸ τοῦ νά ζητῆ τὸ θεραπευτικὸν μέσον τῶν έαυτοῦ κακῶν. (σ. 354 έξ.).

1. Αὐτ. σ. 355 έξ. 287.

2. Αὐτ. σ. 287.

3. Αὐτ. σ. 288.

κάλαμος νοών (un roseau, mais c'est un roseau pensant)¹.

Αὕτη ἀκριβῶς ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐπιστήμης ἢ ἀνεπάρκεια ἄγουσι ἀναγκαίως εἰς τὴν θρησκείαν ὡς τὴν μόνην ἐλπίδα καὶ ἀσφαλὲς καταφύγιον. Διότι πλησίον τοῦ θεοῦ οὐ μόνον ἀπαλλάττεται ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀθλιότητος ἀλλὰ καὶ ἐπιτυγχάνει τῆς εὐδαιμονίας². Ἐντεῦθεν καθίσταται συμφανῆς ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἀτίμητος ἀξία τῆς θρησκείας καὶ δὴ καὶ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, ἥτοι τῆς θρησκείας τῆς ἀποκαλύψεως, τῆς χριστιανικῆς³. Αὕτη καὶ ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς⁴, ἡ θεία ἀποκάλυψις καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ χριστιανισμοῦ⁵ ἀπετέλεσαν τὸ κύριον ὑποκείμενον τῆς μελέτης τοῦ Πασκάλ. Εὕρισκει δὲ ὁ χριστιανὸς οὗτος φιλόσοφος ὡς μόνην διέξοδον ἐκ τῶν δυσχερειῶν καὶ μόνην τοῦ ἀνθρώπου καταφυγὴν τὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπ' αὐτῆς διατεταγμένων τελετουργιῶν καὶ εὐλαβῶν

1. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀπλισθῇ ὅλος ὁ κόσμος, ἵνα συντρίψῃ τὸν ἄνθρωπον. Ἄτμεις τις ἢ σταγὼν ὕδατος ἀρκεῖ νὰ φονεύσῃ αὐτόν. Καὶ ἂν δὲ τὸ σύμπαν συνέτριβε τὸν ἄνθρωπον, οὗτος θὰ ἦτο εὐγενέστερος ἐκείνου (τοῦ σύμπαντος) τοῦ φονεύσαντος αὐτόν. Διότι γινώσκει ὅτι ἀποθνήσκει καὶ προσέτι ὅτι τὸ σύμπαν ἐπικρατεῖ τὸ σύμπαν δ' ὁμοῦς οὐδὲν ἐκ τούτων γινώσκει. Ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου ἐγκείται ἐν τῇ νοήσει καὶ διὰ ταύτης ὁ ἄνθρωπος ὑπερισχύει τοῦ σύμπαντος (αὐτ. σ. 312 καὶ 313).

2. Αὐτ. σ. 356.

3. Ἐπιθι τὸ κεφάλαιον « Marques de la véritable religion », αὐτ. σ. 103. ἐξ.

4. Ὁ Ἰησοῦς ἀπέδειξε, λέγει, διὰ θαυμάτων ὅτι ἦτο ὁ Μεσσίας, οὐ τὴν ἐπιφάνειαν προωδοποίησαν καὶ προανήγγειλαν οἱ προφῆται (αὐτ. σ. 108. 166. 218 ἐξ. 232 ἐξ. 251 ἐξ.). Μόνον δὲ διὰ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν ἐπωφελῶς τὸν Θεόν (αὐτ. σ. 273 ἐξ.) πρβλ. L'oeuvre de Pascal, σ. 1056 ἐξ.

5. Ἴνα καθοδηγήσῃ ὁ Πασκάλ εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἐβουλεύσχετο ὅπως παράσχῃ ἐκθεσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Γραφῶν, μέλλουσαν νὰ δείξῃ πῶς αἱ ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων ἀντιθέσεις καὶ ἀντιφάσεις διαλύονται διὰ τῆς ἀποκαλύψεως. Ἀλλὰ τὸ θετικὸν τῆς ἀπολογίας τοῦ χριστιανισμοῦ μέρος κατελείφθη ἀσυμπλήρωτον.

ἀσκήσεων¹. Τέλος ῥητέον ὅτι οὐ μόνον τὸν χριστιανισμόν καὶ τὴν Κ. Διαθήκην διηρεύνησεν ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν καὶ τὴν Π. Διαθήκην ἐπιμελῶς ἠσχολήθη· ἀποφαίνεται δὲ ὅτι οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοὶ καὶ οἱ ἀληθινοὶ Ἰουδαῖοι ἔχουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θρησκείαν².

5. Ἐπισκόπησις. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερόν ὅτι ὁ Πασκάλ ὠρμήθη μὲν ἀπὸ τῆς καρτεσιακῆς φιλοσοφίας, ἐχώρησε δὲ πρὸς τὴν σκέψιν καὶ ἀμφιβολίαν καὶ ἀπὸ ταύτης κατέληξε διὰ τῆς καρδίας τῆς ὑπὲρ τὸ λογικὸν ἐξαιρομένης καὶ ἐχούσης τὰ ἴδια αὐτῆς δίκαια, εἰς τὴν μυστικὴν θεωρίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. "Ὅπερ δ' ἐν κεφαλαίῳ πρέπει νὰ ἐξαρθῇ, εἶναι τὸ ὅτι ἀπέφηνε τὸ συναίσθημα, τὸ ὀρμέμφυτον, ὡς τὸ βεβαιωτικὸν τῶν πρώτων καὶ ἀναποδείκτων ἀρχῶν καὶ ὅτι κηρύξας τὰ δίκαια καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς καρδίας³ ἐγένετο πρόδρομος τοῦ Ῥουσσώ καὶ τῶν νεωτέρων ἐνορατικῶν φιλοσόφων. Ἄν δὲ μὴ προέχῃ ὡς φιλόσοφος, ὅμως συγκινεῖ ὡς προστάτης τοῦ βαθέος συναισθήματος καὶ τῆς καθαρᾶς καρδίας, ὡς ὑπέρμαχος τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ὡς πρόθυμος ἀπολογητῆς τοῦ ἐπιφανοῦς χριστιανισμοῦ.

Ὁ Πασκάλ, κεκοσμημένος ὑπὸ τῆς φύσεως δι' ἐξαιρέτου ἀγγινοίας καὶ περισσῆς αὐτενεργείας, θὰ παρῆγε μεγάλα καὶ θαυμάσια ἔργα, ἐὰν ἐνέμενεν ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἐπιστήμῃ⁴. Τοιαύτην γνώμην ἐπιτρέπεται νὰ σχηματίσωμεν ἐνθυμούμενοι τὰ ἐκπρεπῆ ἐπιτεύγματα αὐτοῦ τὰ ἐν τῇ μαθηματικῇ καὶ τῇ φυσικῇ· ἐν ἐκείνῃ μὲν ἐδημιούργησε τὸν λογισμόν τῶν πιθανοτήτων, μία δὲ τῶν παρα-

1. Περὶ τῆς ἐκκλησίας καθόλου ἰδὲ ἴδιον κεφάλαιον ἐν τῷ L' oeuvre de Pascal, σ. 10-63 ἐξ.

2. Pensées de Pascal σ. 269 ἐξ.

3. Οὐδεὶς ἴσως ἐξῆρε τόσον τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ προήνεγκε εἰς φῶς τόσον ἐναργῶς τὰ ἀπόρρητα τῆς θρησκευτικῆς διαθέσεως, ὅσον ὁ Πασκάλ. Τὸ συναίσθημα τοῦτο ἔχει ἄπειρον βάθος καὶ ἀγίαν καθαρότητα.

4. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐφάνη ἐξ ἀρχῆς ὅτι θὰ ἐγένετο μέγας γεωμέτρης· ἡ μαθηματικὴ μεγαλοφυΐα αὐτοῦ ὑπῆρξε πρῶτος καὶ γόνιμος.

τηρήσεων αὐτοῦ περὶ τῶν καμπυλῶν ὑπέδειξεν εἰς τὸν Λεϊβνίτιον τὴν μέθοδον τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ· ἐν δὲ τῇ φυσικῇ αἰ περὶ ὑδροστατικῆς καὶ βαρομετρίας ἐργασίαι παρέσχον τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μηχανικῆς τῶν ῥευστῶν. Πλὴν ἀλλ' ἀποστάς ὁ ἀνὴρ ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστήμης ἔτρεψε τὴν προσοχὴν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πλήρη ἀντιθέσεων φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν μοῖραν αὐτοῦ τὴν πλήρη μυστηρίων, κατέληξε δὲ εἰς τὴν ζήτησιν τῆς σωτηρίας διὰ τῆς πίστεως.

“Ὅσον καὶ ἂν ἀρνήται ὁ Πασκάλ ὅτι εἶναι φιλόσοφος, ὅμως εἶναι φιλόσοφος καὶ μάλιστα ἄξιος λόγου χριστιανὸς φιλόσοφος τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς καθαρᾶς καρδίας. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ ἀπαλλάττει τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν θρησκείαν ἀπὸ πάσης μεταφυσικῆς· καὶ δὲν ἀποκλείει μὲν τὸν νοῦν, τὸ λογικόν, ἀπὸ τῆς ἐρεύνης τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἀπείργει ἀπ' ἐκείνου τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ δυνηθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὸ Ἀπόλυτον^{1·2}.

1. Ὁ Πασκάλ οὐδέποτε περιπίπτει εἰς αὐθαιρέτους δοξασίας καὶ φαντασιοκοπίας. Ἡ λογικὴ σκέψις δὲν λείπει αὐτῷ οὐδ' ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν πραγμάτων ἐκείνων, περὶ ὧν ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι ὑ π ἔ ρ λόγον καὶ ἐν τινι βαθμῷ παρὰ λόγον.

2. Ἐκ τῶν περὶ Πασκάλ διαλαβόντων μνημονευτέοι οἱ ἐξῆς : C o u s i n, Études sur Pascal, 5η ἔκδ. 1857.—H. W e i n g a r t e n, Pascal als Apologet des Christentums, 1863.—I. T i s s o t, Pascal réflex. sur ses pensées, 1869.—V i c t. G i r a n d, Pascal, l'homme, l'oeuvre, l'influence, 1898.—F. S t r o w a k t, Pascal et son temps, 3η ἔκδ. 1908.—1910.—S i l v i e P o n s Pascal et ses pensées jugées par Voltaire, 1911.—A r t h. A p r i t z s c h, Essais sur les pensées de Pascal, 1911.—E m. B o u t r o u x, Pascal, 1912.—H. S t e w a r t, The Holiness of Pascal, 1915.—E l i s e L o h m a n n, Pascal und Nietzsche, 1917.—M. L a r o s, Das Glaubensproblem bei Pascal, 1918.—K. B e r n h a u s e n, Pascal, 1920.—I. C h e v a l i e r, Pascal, 1922.—L é o n B r u n c h v i c g, Le génie de Pascal, 1924.—E. L e f e v r e, Pascal, l'homme, l'oeuvre, l'influence, 1925.—H. S o l t a n, Pascal, The man and his message, 1927.—C. W e b b, Pascals philos. of religion, 1929.—J. C h a i x - R u y, Le Jansénisme, Pascal et Port-Royal, 1930.—J. d' O r l i a c, Le coeur humain, inhumain, surhumain de B. Pascal, 1931.—H e r n P l a t z, Pascal, 1937.—P e t i t, Descartes et Pascal, 1937.—M o r r i s B i s h o p, Pascal, 1937.—E r h.

2. ΠΟΥΑΡΕ (POIRET)

1. Βίος και ἔργον.—Ὁ Πέτρος Πουαρέ (Pierre Poiret) ἐγεννήθη τῷ 1646 ἐν Λοθαριγγία (Metz), ἐκ γονέων καλβινιστῶν. Ἐσπούδασεν δ' ἐν Βασιλεία καὶ Ἀϊδελβέργη καὶ τῷ 1672 ἀνέλαβεν ἱερατικὴν θέσιν (ἐγένετο ἱεροκέρυξ ἐν Anveil). Ἔργον αὐτοῦ περὶ ἀγωγῆς¹, ἐκδοθὲν τῷ 1688 ἐν Ἀμβούργῳ, ἐπήγειρε τὴν κατ' αὐτοῦ δυσμένειαν καὶ εἶτα τὴν καταδίωξιν τῶν αὐτόθι κληρικῶν. Διὸ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Rhijusburg παρὰ τὸ Leiden τῆς Ὀλλανδίας, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1719.

Ὁ Πουαρέ ἀνῆκε τὸ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν καρτεσιακὴν Σχολὴν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς συνέγραψε τὰς « Λογικὰς σκέψεις περὶ θεοῦ, ψυχῆς καὶ κακοῦ »², ἀλλ' ὕστερον, κατὰ μικρόν, ἀπέστη ταύτης, ἀφοῦ ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς περιφήμου ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις μυστικῆς συγγραφέως Ἀντωνίας Bourignon³. ἠκολούθησε δ' ἐν πολλοῖς εἰς τὸν Ἰάκ. Βόημον (Böhme), οὗ τὰ κύρια διδάγματα συνώψισεν ἐν ἄνωνύμως ἐκδοθείσῃ συγγραφῇ⁴, ἔτι δ' εἰς τὸν Ταυλῆρον (Tauler) καὶ ἄλλους μυστι-

B u c h h o l z, B. Pascal, 1939. 2α ἐκδ. 1942.—C. M i c h a u d, Pascal, Molière, Musset, 1942.—E. B a u d i n, Études historiques et critiques sur la philosophie de Pascal, 4 τόμ., 1946 ἐξ. A. B é g u i n, Pascal, 1947.

1. Principes de religion ou éléments de la vie chrétienne appliqués à l' éducation des enfants, 1688.

2. Cogitationes rationales de Deo, annima et malo, libri quattuor, Ams. 1677. Ἡ δευτέρα ἐκδοσις ἐπηυξημένη ἀπέκλινε τῆς πρώτης καὶ ἀντεφέρετο πολλαχοῦ πρὸς τὸν Καρτέσιον. Ἐν ταύτῃ καὶ τῇ τρίτῃ ἐκδόσει γίνεται σφοδρὰ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Σπινόζα, ὡς ἀθέου.

3. Τὰ συγγράμματα τῆς Bourignon (1619-1679) ἐξέδωκεν ὁ Πουαρέ, ἐν 19 τόμοις, εἰς ἃ προσέθηκε, πλὴν τῆς βιογραφίας, Ἀπολογία (ὑπεράσπισιν) τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου ἐκείνης.

4. Αὕτη ἐπιγράφεται « Σύντομος καὶ μεθοδικὴ ἔκθεσις τῆς χριστιανικῆς θεολογίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Ἰακ. Βοήμου ». (Idea theologiae christianae juxta principia Jacobi Boemi, philosophi teutonici brevis et methodica, 1687-88.

κούς¹. Σπουδαιότερα έργα, ἐν οἷς ἐξέθηκε τὰς ἰδίας θεωρίας, εἶναι « Ἡ θεία οἰκονομία »² καὶ τὸ « Περὶ τριττῆς παιδείας, (ἦτοι) σταθερᾶς, ἐπιπολαίου καὶ ψευδοῦς »³.

2. Μυστικὰ διδάγματα.—Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν παλαιότερων μυστικῶν ἐθεώρει ὁ Πουαρέ ὡς ὄργανον τῆς μυστικῆς γνώσεως τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἐχαρακτήριζεν ὡς παθητικὸν θεῖον νοῦν (*intellectus passivus divinus*). Τὸ βάθος τοῦτο εἶναι ὡς κέντρον, ὅπερ φωτίζει τὰς ἄλλας ψυχικὰς δυνάμεις, κατεχούσας τρόπον τινὰ τὴν περιφέρειαν⁴. Πλὴν τοῦ ζωϊκοῦ δηλαδή ἢ κατ' αἴσθησιν νοῦ (*animalis sive sensualis*), δι' οὗ δεχόμεθα τὰς θύραθεν ἐντυπώσεις, ἔχομεν καὶ τὸν ἐνεργητικὸν νοῦν ἢ λόγον, ὅστις λαμβάνει τὰς μορφὰς (τὰ εἶδη) τῶν πραγμάτων καὶ γινώσκει ταῦτα, ἅτινα ὅμως δὲν εἶναι τὰ ἀληθινὰ ὄντα ἀλλ' εἰκόνες τῶν θείων τελειοτήτων (τῶν ἰδεῶν)⁵. Ὑπέρτερος δ' εἶναι ὁ εἰρημένος θεῖος (παθητικὸς) νοῦς, δι' οὗ λαμβάνομεν ἐπίγνωσιν τῶν ὑψίστων ἀληθειῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ⁶. Ὁ ἀνώτερος οὗτος νοῦς δὲν ἐνεργεῖ ἀλλ' ἐν

1. Ἰδιον συγγραμμάτιον αὐτοῦ ἐπιγραφόμενον « *Lettres sur les principes et les caractères des principes auteurs mystiques et spirituels des derniers siècles* », παρέχει εἰδήσεις περὶ 370 μυστικῶν καὶ χαρακτηρίζει 130 ἐκ τῶν σπουδαιότερων αὐτῶν.

2. *L'économie divine, ou système universel et démontré des oeuvres et des desseins de Dieu envers les homes...*, 7 τόμ. 1687.

3. *De eruditione triplici, solida, superficialia et falsa Libri tres*. Amst. 1692. Τὰ δὲ καταλειφθέντα έργα (*Opera posthuma*) ἐξεδόθησαν τῷ 1721.

4. Ἡ ψυχὴ παρειαζέται πρὸς μεγάλην κρυσταλλίνην σφαῖραν, ἣν πληροῖ φῶς ἐκχεόμενον ἐκ τοῦ μέσου. Τὸ μέσον τοῦτο, τὸ κέντρον, εἶναι τὸ « βάθος τῆς ψυχῆς », τὰ δὲ σημεῖα τῆς περιφέρειας εἶναι αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ δυνάμεις. (*L'économ. div. Part 1, σ. 653*).

5. Διὰ τοῦ ἐνεργητικοῦ νοῦ, οὗ μέγιστον ἐπίτευγμα εἶναι ἡ μαθηματικὴ, μανθάνομεν κενοὺς τύπους, τὰς σκιάς τῶν ὄντων, τὴν ἐπιφάνειαν τῆς φύσεως, οὐχὶ τὴν ἐνδόμυχον οὐσίαν αὐτῆς.

6. Διὰ τοῦ παθητικοῦ νοῦ βεβαιούμεθα περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἀσφαλέστερον ἢ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν αὐτῶν.

σιγῇ καὶ ταπεινοφροσύνη δέχεται τὴν δι' ἀποκαλύψεως θείαν ἐπενέργειαν, τὸν θεῖον φωτισμόν¹.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, διακρίνονται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι τρεῖς δυνάμεις, ἧτοι 1) ὁ θεῖος νοῦς, ἡ ἰκανότης τοῦ πνεύματος ὅπως δέχεται τὴν θείαν ἐπενέργειαν· 2) ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἢ λόγος, τουτέστιν ἡ ἰκανότης τοῦ λαμβάνειν καὶ ἔχειν ἐννοίας· καὶ 3) ὁ ζωϊκὸς ἢ αἰσθητικὸς νοῦς, ἡ δεκτικότης δηλονότι τῶν θύραθεν ἐντυπώσεων².

Συνωδὰ τοῖς εἰρημένοις, ἡ παιδεία εἶναι διττή, ἀνωτέρα καὶ κατωτέρα. Ἐκείνη, ἡ ἀληθὴς καὶ βαθεῖα παιδεία, ἀφορᾷ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ἀνωτέρας δυνάμεως (τοῦ βάθους) τῆς ψυχῆς. Αὕτη δέ, ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ἐπιπολαία ἀποβλέπει εἰς τὰς κατωτέρας δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Πλὴν ὅμως καὶ ἡ τελευταία αὕτη παιδεία εἶναι οὐχ ἥττον σπουδαία· διότι αἱ κατωτέραι δυνάμεις, ὑποτασσόμεναι εἰς τὴν ἀνωτάτην, πρέπει προσηκόντως νὰ θεραπεύωνται, καθ' ὄνπερ τρόπον, προκειμένου περὶ τοῦ σώματος, λαμβάνεται φροντίς οὐχὶ μόνον περὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὀργάνων ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐξωτερικῶν μερῶν, τοῦ δέρματος.

Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀληθοῦς παιδείας ἢ σοφίας φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἔχει νὰ πράξῃ, ἀφοῦ μόνον ὁ θεὸς μεταμορφοῖ τὸ ἐνδότατον τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ πράγματι ὅμως δύναται νὰ συντελέσῃ κατὰ τινὰ τρόπον ὁ ἄνθρωπος, ἀπαρνούμενος ἑαυτὸν καὶ διὰ τῆς συλλογῆς (συγκεντρώσεως) εἰς ἑαυτὸν ἀφοσιούμενος ὅλως εἰς τὸν θεόν³.

Ἐκ πάντων τούτων φαίνεται, πῶς ὁ κατ' ἀρχὰς Καρτεσιακὸς Πουαρέ, ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν ἄλλων, κατέστη μυστικὸς καὶ

1. Οὐχ ἥττον δέχεται ὁ παθητικὸς νοῦς τὴν κατ' αἴσθησιν ἐμπειρίαν· ἡ δι' ἐκείνου προσγινομένη γνῶσις εἶναι βεβαιότερα τῆς κατὰ λόγον γνώσεως. Οὕτω πῶς θεοσοφία καὶ αἰσθησιοκρατία συμμαχοῦσι κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ.

2. Vera method. σ. 52. L' ecom. divin. 1, σ. 201, 653. 2, 518.

3. Vera Method. σ. 48. 51. 79 ἐξ. De erudit. solid. σ. 21 ἐξ. De erudit. superfic. σ. 91 ἐξ. 110 ἐξ. 148 ἐξ.

ἐθεώρησε τὴν κατὰ λόγον γνῶσιν ὡς μὴ ἀποχρῶσαν καὶ μὴ θρησκευτικὴν^{1,2}.

Σημειῶδες ὅτι ἐν τοῖς αὐτοῖς που χρόνοις ἀνεκαινίσθη ἐν Γερμανίᾳ ἡ μυστικὴ θεωρία, ἥς κυριώτατος ἀντιπρόσωπος ἐγένετο ὁ Ἄγγελος Σιλέσιος (Ἰω. Scheffler)³.

ΣΚΕΠΤΙΚΟΙ

Ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν μυστικὴν χωρεῖ ἡ σκεπτικὴ τάσις, σπουδάζουσα νὰ δείξῃ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποκαλύψεως⁴. Τὴν τοιαύτην τάσιν ἐθεράπευσε κατ' ἐξοχὴν ὁ Βάυλος· οὗ προηγοῦνται χρόνῳ ὁ Le Voyer καὶ ὁ Ἰέτιος.

1. LE VOYER

Ὁ Φραγγίσκος de la Mothe Le Voyer (1588 — 1672), υἱὸς πολιτευτοῦ, ἦτο εὐμαθὴς καὶ ἠσχολήθη περὶ ἱστορικὰς, ἐθνογραφικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας, ἐγένετο δὲ παιδαγωγὸς

1. Καὶ ἐν τῇ νέᾳ δ' ὁμῶς τροπῇ τῆς διανοήσεως ὁ Πουαρὲ ἐχρησιμοποιεῖ προσφυῶς καρτεσιακὰ διανοήματα, οἷον τὸ τῆς διακρίσεως νοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ νοῦ παθητικοῦ, πλὴν ὅτι ἀνέτρεψε τὴν κατ' ἀξίαν θέσιν αὐτῶν.

2. Περὶ τοῦ Poiret διέλαβον ἄλλοι τε καὶ οἱ ἐξῆς : J. W. F i c i s c h e r, P. Poiret als philosoph, 1894.—W a l t e r J ü n g s t, Das Problem von Glauben und Wissen bei Malebranche, Poiret und Spinoza, 1912.—M. W i e s e r, P. Poiret ἐν τῷ Mystiker des Abendlandes, τόμ. 2, 1932.

3. Ὁ ἀνὴρ οὗτος (1624 — 1677) ἐν στίχοις καὶ μετ' ἄκρας εὐσεβείας ἐξαγγέλλει ὅτι ὁρος τῆς αἰδίου μακαριότητος εἶναι ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ὁ θεὸς ἔχει ὡσαύτως χρεῖαν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ, πρὸς θεραπείαν τῆς οἰκείας οὐσίας.

4. Τὴν τάσιν ταύτην προσφορώτερον καὶ ὀρθότερον θὰ ἐλέγομεν ἀπολογητικὴν μᾶλλον ἢ σκεπτικὴν· διότι οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς δὲν θεραπεύουσι τὴν σκέψιν (ἀμφιβολίαν) χάριν τῆς σκέψεως, ἀλλ' ἐλέγχουσι τὰς ὑπέρφρονας ἀξιώσεις τῆς φιλοσοφίας καὶ ὑπερμαχοῦσι τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Λουδοβίκου τοῦ 14ου. Συνέγραψε « Διαλόγους πέντε »¹, « Σκέψεις περὶ τῆς γαλλικῆς εὐγλωττίας »² καὶ ἄλλα³.

Πρώτη πηγή, λέγει, πάσης γνώσεως εἶναι αἱ κατ' αἰσθησιν παρατηρήσεις· ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις ὑποπίπτουσιν εἰς μεταβολὰς καὶ πλάνας, διὸ ὀφείλομεν γὰρ δυσπιστῶμεν εἰς τὰς γνώσεις ἡμῶν. Καὶ ἡ ἐνέργεια δὲ τῆς διανοίας δὲν εἶναι μείζονος πίστεως ἀξία· διότι δὲν διορθοῖ, ἀλλὰ διαστρέφει τὰς κατ' αἰσθησιν παρατηρήσεις. Ἐκαστος θεωρεῖ τὰ ἀντικείμενα διὰ μέσου τῶν ἰδίων αὐτοῦ προκαταλήψεων καὶ φαντασιῶν (visions), οἷον διὰ κεχρωσμένων διοπτρῶν· ὥστε νὰ μὴ διακρίνη ταῦτα κατὰ τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ ἀληθινὴν αὐτῶν ὑπαρξιν⁴.

Ἀποκρούων τὰς μομφὰς καὶ ἐνστάσεις τὰς κατὰ τῶν σκεπτικῶν προβαλλομένας παρατηρεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβὲς τὸ λεγόμενον ὅτι οὗτοι ἀντιφέρονται πρὸς τὸν ὑγιᾶ ἀνθρώπινον νοῦν. Διότι οὐδεὶς γινώσκει, τί κυρίως εἶναι ὁ ὑγιῆς νοῦς καὶ τί διδάσκει, ἀφοῦ περὶ οὐδενὸς πράγματος ὑπάρχει ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὁμοφωνία, ἀλλ' ἄλλοι ἄλλα περὶ τοῦ αὐτοῦ φρονοῦσιν⁵.

Ὡσαύτως δὲν ἀντιμαχόμεθα, ἐπιλέγει, ἡμεῖς οἱ σκεπτικοὶ πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου συμφωνοῦμεν ταύτῃ καὶ ἐγκρίνομεν τὰ μυστήρια αὐτῆς. Ἀντιφερόμεθα μὲν πρὸς τὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τὴν θεολογίαν, ἥτις δὲν εἶναι, ἀκριβῶς εἰπεῖν, ἐπιστήμη· διότι δὲν στηρίζεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ νοῦ ἡμῶν ἀλλ' εἰς τὰ μυστήρια τῆς πίστεως, ἥτις εἶναι ἀληθινὸν δῶρον τοῦ θεοῦ καὶ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰς δυνάμεις τοῦ νοῦ⁶.

1. Cinq Dialogues, 1673.

2. Considérations sur l'éloquence française, 1638.

3. Τὰ ἔργα τοῦ Le Voyer (πλὴν τῶν Διαλόγων) ἐξεδόθησαν ἐν Παρισίοις, τῷ 1654—1656, ὕστερον δ' ἐν Δρέσδῃ, τῷ 1756—1759.

4. Cinq Dialogues σ. 14 ἐξ. 166.

5. Ἐνθ. ἄνωτ.

6. Ἡ σκεπτικὴ θεωρία, παρατηρεῖ, συμφωνεῖ πρὸς τὴν πίστιν (θεμελιουμένην ἐπὶ τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς σώφρονος ὑποτιμήσεως τῆς ἡμετέρας διανοίας) καὶ δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀρίστη εἰσαγωγή εἰς τὸν χριστιανισμόν. (αὐτ. σ. 331 ἐξ. 335 ἐξ.).

Αἱ σκεπτικαὶ γνῶμαι τοῦ *Le Voyer* ἐπέσπασαν κατ' αὐτοῦ τὴν μομφὴν τῆς ἀθεΐας, ἣν ὁμως πάντοτε ἀπέκρουεν¹. Ὁ Βάυλος ἐτίμα πολὺ τὸν ἄνδρα καὶ παρέβαλλε πρὸς τὸν Πλούταρχον, ὁ δὲ *Balzac*² εἶπε προσφυῶς περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶχε πολὺν νοῦν, εἰ καὶ συγγράφων μετεχειρίζετο, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸν νοῦν ἄλλων³.

2. ΥΕΤΙΟΣ (HUET)

Ὁ Πέτρος Δανιὴλ Ὑέτιος (*P. Daniel Huët, Huetius*), περὶ οὗ καὶ πρόσθεν (σελ. 146) ἐγένετο λόγος, ἐγεννήθη ἐν Καδόμῳ (*Cuën*) τῆς Νορμανδίας τῷ 1630 καὶ ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῷ 1721. Πρωτῶς ἀπορφανισθεὶς τῶν γονέων ἀνετράφη ὑπὸ Ἰησουϊτῶν. Ἄκρως δὲ φιλομαθὴς ὢν ἐπέδειξεν εὐθύς ζωηρὸν διαφέρον, πλὴν τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν, πρὸς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ νομικά, τὴν θεολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ὕστερον καὶ πρὸς τὴν βιβλικὴν γεωγραφίαν⁴. Τῷ 1670 κατέστη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Λουδοβίκου διδάσκαλος τοῦ πρίγκιπος διαδόχου (Δελ-

1. "Ὅτε τίς ποτε, καθ' ὁδόν, ὠνειδίζεν αὐτῷ ἀθεΐαν καὶ κατηγορεῖ ὅτι οὐδεμίαν ἔχει θρησκείαν, « ἔχω — ἀπήντησεν μελιχίως — τόσην, ὥστε, καίπερ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ σὲ τιμωρήσω, ὁμως συγχωρῶ σοι », ὅστις λόγος μαρτυρεῖ μετριοπάθειαν καὶ εὐγένειαν χαρακτῆρος.

2. Οὗτος (1594 - 1654) ἦτο ἐπιφανὴς συγγραφεὺς καὶ ὑπέροχος ῥήτωρ.

3. Μαθητὴς τοῦ *Le Voyer* ἦτο ὁ Σαμουήλ *Sorbier* (1615 - 1670) ἰατρός, ὁπαδὸς τοῦ Γασσένδη. Σκεπτικὸς ὢν καὶ αὐτὸς μετέφρασε Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ τὰς πυρρωνεῖους ὑποτυπώσεις, εἶχε δὲ συχνὴν δι' ἐπιστολῶν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Ὁββεσίου.

Σκεπτικὸς ἦτο καὶ ὁ Σίμων *Foucher* (1644 - 1696), Κανονικὸς (κληρικὸς) τοῦ *Dijon*, ὑπερμαχήσας διὰ συγγραφῶν (*Histoire des Academiens*, 1690.—*De philosophia Academica*, 1692) τῆς ἀκαδημεικῆς σκέψεως καὶ ὑποβαλὼν ἐν ἰδίῳ ἔργῳ (*Critique de la recherche de la vérité*, 1675) εἰς σκεπτικὸν ἔλεγχον τὸ περὶ ζητήσεως τῆς ἀληθείας (*Recherche de la vérité*) σύγγραμμα τοῦ Μαλεβραγίου.

4. Σχετικὰ πρὸς τὰς γενομένας τότε ἐρεῦνας καὶ συζητήσεις περὶ τῆς βιβλικῆς γεωγραφίας εἶναι τὰ ἔργα αὐτοῦ « *De la situation du Paradis terrestre*, Par. 1691 » καὶ « *De navigationibus Salomonis*, Amst. 1698.

φίνου, Daufin), ἐν ᾧ χρόνῳ ἠσχολεῖτο περὶ τὴν μελέτην τοῦ Ὁριγένους καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων αὐτοῦ¹. Κατόπιν γενόμενος κληρικὸς κατέστη τῷ 1685 ἐπίσκοπος Συεσσονίων (Soissons) καὶ ἔπειτα Ἀβριγκῶν (Avranches) ἐν Νορμανδία. Ἀλλὰ παραιτηθεὶς τῷ 1699 ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους, ἐνθα καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἡλικίᾳ 91 ἐτῶν.

Ὁ Ὑέτιος ἦτο τὸ κατ' ἀρχὰς θιασώτης τῆς καρτεσιακῆς φιλοσοφίας ἀλλ' ὕστερον ἀπέστη καὶ ἔγραψε κριτικὸν ἔλεγχον αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Ἐλεγχος τῆς καρτεσιακῆς φιλοσοφίας »². Ἐνταῦθα μέμφεται τὸν Καρτέσιον, ὅτι κριτήριον τῆς ἀληθείας ὑπέλαβε τὴν ἐνάργειαν, ἣν ὅμως ἔχουσι καὶ πολλὰ ψευδεῖς γνώσεις· παρατηρεῖ δὲ ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει γνώρισμα, δι' οὗ νὰ διακρίνηται ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τοῦ ψεύδους. Πρὸς δὲ τὴν ἀπαίτησιν ἐκείνου, ὅπως ἀρχώμεθα ἀπὸ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀπὸ τούτων μεταβαίνωμεν εἰς τὰ σύνθετα, ἀντιλέγει ὅτι οὐδὲν εἶναι τόσο ἀπλοῦν καὶ εὐκόλον, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀναμφίλεκτον. Ἡ ἀρχή, λέγει, τοῦ Καρτεσίου « cogito, ergo sum » εἶναι συλλογισμὸς, οὗ ἡ ὀρθότης δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ περὶ ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἀπόδειξις καταπίπτει, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἡ ὑπαρξις δὲν εἶναι ἰδιότης³.

Ὅλως δὲ καθάπτεται τοῦ ὀρθολογισμοῦ διὰ τὰς ἀναξίας λόγου φαντασιοκοπίας αὐτοῦ καὶ ἐπιζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὐ μόνον ἐπὶ τῶν θείων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀδυνατεῖ ὁ νοῦς νὰ ὀδηγήσῃ εἰς βεβαίαν γνῶσιν. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα —

1. Τότε ἐξέδωκε βιβλίον ἐπιγραφόμενον « Demonstratio evangelica », ἐν ᾧ συνέκρινε τὸν χριστιανισμόν πρὸς τὰς λοιπὰς θρησκείας.

2. Censura philosophiae Cartesianae, Par. 1689 καὶ ὕστερον τῷ 1690 καὶ τῷ 1694. Συναφῆς εἶναι ἡ πραγματεία « Nouveaux memoires pour servir à l'histoire du Cartesianismus, 1692. Ἐνταῦθα μνημονευτέα τὰ ἔργα « Alnetanae quaestiones de concordia rationis et fidei, 1690 (ἐνθα ἐκτίθενται σκεπτικαὶ θεωρίαι) καὶ τὸ « Traité philosophique de la faiblesse de l' esprit humain », 1723, ὅπερ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως ἐκδοθέν, περιέχει διεξοδικὸν ἔλεγχον τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας. Πλὴν τούτων συνέγραψεν ὁ Ὑέτιος πολλὰ θεολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἔργα.

3. Censur. philos. Cartes.

παρατηρεῖ — εἶναι ἡ ἀρχὴ ἢ ἡ δύναμις, ἥτις ἐκ τῶν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ εἰκόνων παρορμαῖται νὰ σχηματίσῃ ἐννοίας καὶ διανοήματα· ἀληθεῖα δ' εἶναι ἡ συμφωνία τῆς κρίσεως, ἣν σχηματίζει ὁ νοῦς ἐπὶ τῇ βάσει ἐννοίας τινός, πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον, ὅπερ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἐννοίας ἐκείνης¹. Ἀλλὰ γνῶσιν ὅμως τῆς ἀληθείας δὲν παρέχει οὔτε ἡ αἴσθησις οὔτε ἡ νόησις· διότι αἱ μὲν αἰσθήσεις ἀπατῶσιν, ἡ δὲ νόησις ἤρτηται ἐν μέρει ἐκ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου, οὐδ' ἔχει μέσον τι καὶ τρόπον, ὅπως παραβάλλῃ τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα πρὸς τὰς παραστάσεις². Ἐπειτα δὲ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἔπρεπε νὰ εἴχομεν κριτήριον αὐτῆς· τοιοῦτο δ' ὅμως δὲν ἔχομεν, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ἐνάργεια δὲν εἶναι ἀσφαλὲς κριτήριον³. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἐν τῇ γνώσει δὲν ὑπάρχει βεβαιότης, ἡ δὲ διαφορὰ τοῦ φιλοσόφου ἀπὸ τοῦ ἀμαθοῦς εἶναι αὕτη, ὅτι ἐκεῖνος μὲν γινώσκει ὅτι οὐδὲν γινώσκει, οὗτος δὲ στερεῖται τῆς ἐπιγνώσεως ταύτης⁴.

Ἐνῶ ἡ πρὸς γνῶσιν ὁδὸς ἢ διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ νοῦ εἶναι σκοτεινὴ, ἀβεβαία καὶ ἀπατηλὴ, τοῦναντίον ἡ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς πίστεως εἶναι ὁμαλὴ, βεβαία καὶ ἀξιόπιστος. Οὕτως ἡ συναίσθησις τῆς γνωστικῆς ἡμῶν ἀδυναμίας ἄγει εἰς τὴν σκέψιν καὶ ἀμφιβολίαν, ἥτις πάλιν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὴν πίστιν. Ἐκ πάντων, λέγει, τῶν φιλοσοφημάτων τὸ σκεπτικὸν εἶναι τὸ ἀξιολογώτερον⁵ καὶ προσεγγίζει πρὸς τὸν χριστιανισμόν· διότι ἐνθεν μὲν προφυλάττει ἀπὸ τῶν πλανῶν καὶ προκαταλήψεων, ἐνθεν δὲ προπαρασκευάζει τὴν διάνοιαν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς πίστεως⁶. Πανθ' ὅσα διὰ τῆς πίστεως γινώσκομεν,

1. *Traité de la faibl.* 1, σ. 12 ἐξ.

2. *Αὐτ.* σ. 36.46 ἐξ.

3. *Αὐτ.* 8, σ. 73.9, σ. 76 ἐξ.

4. *Αὐτ.* 14, σ. 99.

5. Ἡ σκεπτικὴ θεωρία (τοῦ Ἀρκεσιλάου, τοῦ Καρνεάδου, τοῦ Πύρρωνος) εἶναι προτιμότερα πάσης ἄλλης θεωρίας φιλοσοφικῆς, διότι ἐκείνη ἐνόησε κάλλιον τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ· δὲν περιπίπτει εἰς ἀτοπίας καὶ ἀλαζονείας, ἀφοῦ οὐδὲν ἔχει δόγμα. (*Alnet. quaest.* 1, 1 σ. 12. *Traité de faibl. Préface* σελ. 9).

6. Ὁ Ἰγέτιος, λόγιος ἀνθρωπιστής, φέρει βαρέως ὅτι οἱ Καρτεσιακοὶ ὑπε-

ἔχουσι μεγίστην ἀσφάλειαν καὶ βεβαιότητα, θείαν βεβαιότητα. Καὶ αὐτὰ τὰ ὑπέρτατα ἀξιώματα (οἷα τὰ γεωμετρικά), ὅσα ὁ νοῦς χρησιμοποιεῖ ὡς κριτήρια καὶ γνωρίσματα τῆς ἀληθείας, ἀρύονται τὸ κῦρος αὐτῶν οὐχὶ ἐκ τοῦ νοῦ ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως, τῆς βουλῆς τοῦ θεοῦ δυναμένου ἐν πάσῃ στιγμῇ νὰ ἀνατρέψῃ πάντα¹.

Ὁ Ὑέτιος ἀνήκει εἰς τοὺς σπουδαιότατους τῶν χρόνων ἐκείνων πολυῖστορας, οἵτινες δι' ἀόκνου ἐπιμελείας συνήγαγον ἑαυτοῖς πάσας που τὰς ὑπαρχούσας γνώσεις. Πλὴν παρὰ τὸν μέγαν πλοῦτον τῶν γνώσεων αὐτοῦ ὑπέκυψεν εἰς τὴν σκεπτικὴν θεωρίαν, ἣν ὁμοῦς ἔταξε θεραπαινίδα τῆς πίστεως².

Πολλῶ γγνωριμώτερος ἐγένετο ὁ Βάϋλος.

3. ΒΑΨΛΟΣ (BAYLE)

1. Βίος καὶ συγγραφή.—Ὁ Πέτρος Βάϋλος (Pierre Bayle) γεννηθεὶς τῷ 1647 ἐν Καρλάτῳ (Carlat) τῆς κομιτείας Foix, ἦτο υἱὸς διαμαρτυρομένου κληρικοῦ, ὑφ' οὗ ἐδιδάχθη ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἰς ἔπακρον φιλομαθῆς ὧν διεξῆλθε πρωτῶως πάντα τὰ βιβλία, ὅσοις ἐνέτυχε, καὶ προσφιλεστάτους εἶχε συγγραφεῖς τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Μονταίνην. Ὑστερον δ' ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Τολώσσης (Toulouse) φιλοσοφίαν παρὰ τοῖς Ἰησουΐταις, ὑφ' ὧν παρορμηθεὶς μετέστη εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐπιμονῆς τῶν οἰκείων μεταπεισθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Καρλάτον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πάτριον ὁμολογίαν. Οἱ δ' ἐν Γαλλίᾳ κρα-

τίμησαν τοὺς παλαιούς καὶ προθυμεῖται νὰ δείξῃ ὅτι αἱ θρησκείαι καὶ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τῆς ἀρχαιότητος κατάγονται ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς παραδόσεως καὶ τοῦ Μωϋσέως!

1. Alnet. quaest. κεφ. 1, σ. 14. 72. 142. κ. 2, σ. 30. 37. κ. 4 σ. 45. Traité de la faibl. κ. 14, σελ. 281 κ.ἄ.

2. Περὶ τούτου διέλαβον οἱ C. Bartholomès, P. Dan. Huët, 1850.—K. Barach, Pier Huët als philos. 1862.—A. Vogel, P. Huët, 1901.

τουῖντες αὐστηροὶ κατὰ τῆς ἀποστασίας νόμοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ μεταβῆ εἰς Γενεύην, ὅπου καὶ ὤκειώθη πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ Καρτεσίου.

Ἐπὶ τέλους ἦλθε τῷ 1675 εἰς Παρισίους καὶ μετὰ λαμπρὰν δοκιμασίαν διωρίσθη καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ἐν Sédan. Ὅτε δὲ τῷ 1687, κατὰ βασιλικὸν διάταγμα, διελύθησαν πᾶσαι αἱ Ἀκαδημαῖαι τῶν διαμαρτυρομένων, ὁ Βάυλος κατέλαβε παρεμφερῆ θέσιν ἐν Ῥοττερδάμῃ τῆς Ὀλλανδίας. Διεξαγαγὼν πολλοὺς καὶ σφοδροὺς ἐπιστημονικοὺς ἀγῶνας ἐπεσπάσατο πολλοὺς ἐχθροὺς, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ἄλλοτε προστάτης καὶ φίλος αὐτοῦ καθηγητῆς τῆς θεολογίας Jurien. Ὑπὸ τούτων διαβληθεὶς ὡς διδάσκων ἀσεβῆ διδάγματα ἀπελύθη τῆς θέσεως ὡς ἐλευθερόφρων, τῷ 1693. Τὸ δ' ἐντεῦθεν διήγαγεν ἰδιωτεύων καὶ συγγραφῶν, ἀποτελῶν τὸ κέντρον φιλολογικοῦ κύκλου, εἰς ὃν ἀνήκον ὁ Λεϊβνίτιος, ὁ Shaftesburg καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες. Ἐτελεύτησεν ἡρεμος, τῷ 1706, καταλιπὼν πολλὰ συγγράμματα.

Τῷ 1682 ἐξέδωκεν ἄνωνύμων « Γενικὸν κριτικὸν ἔλεγχον τῆς ὑπὸ τοῦ Mainburg συγγραφείσης ἱστορίας τοῦ Καλβινισμοῦ »¹. Μετὰ δύο δ' ἔτη ἐξέδωκεν ἄνώνυμον συγγραφὴν ἐπιγραφομένην « Παντοῖαι σκέψεις γραφεῖσαι πρὸς διδάκτορα τῆς Σορβώνης... »², ἀποκρούων τοὺς ἀστηρίκτους φόβους ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει κομήτου καὶ στηλιτεύων τὰς δεισιδαίμονας προκαταλήψεις. Τότε δ' ἐξέδωκε καὶ συλλογὴν πραγματειῶν ἀναφερομένων ἰδίᾳ εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καρτεσίου³. Τῷ 1686 ἐδημοσίευσεν, ὡσαύτως ἄνωνύμως, φιλοσοφικὸν ὑπόμνημα εἰς λόγους τοῦ Ἰησοῦ⁴ καὶ ὕστερον συμπλήρωμα (*Supplément*) εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦτο.

1. Critique générale de l'histoire du Calvinisme de Mr Mainburg, 1682.

2. Pensées diverses écrites à un docteur de Sorbonne à l'occasion de la comète..., 1684.

3. Recueil de quelques pièces curieuses, concernant la philosophie de Mr Descartes. Amst. 1684.

4. Commentaire, philosophique sur ces paroles de Jesus Christe : Contrains les d' entrer..., 1686.